

«ЧИСТИЙ ПОПУЛІЗМ» І ЕЛЕМЕНТИ ПОПУЛІЗМУ У ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ (1991 – 2015 РР.): ІСТОРИКО-ПОЛІТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Предметом аналізу є дослідження впливу популізму у програмах політичних лідерів. До уваги беруться стратегічні кроки щодо реалізації популістських гасел у суспільстві та їх важливість у житті громад. Особливий акцент статті зосереджений на впливі популізму в програмах політичних партій протягом 1991-2015рр. в українському суспільстві.

Ключові слова: популізм, вибори, політична партія, політичний режим, демократія.

Киянка И. Б. «Чистый популизм» и элементы популизма в политической жизни Украины (1991 - 2015 гг.): историко-политический анализ

Предметом анализа является исследование влияния популизма в программах политических лидеров. Внимание уделяется стратегическим шагам по поводу реализации популистских лозунгов, их важность в жизни общества. Особенный акцент статьи сосредоточен на влиянии популизма в программах политических партий 1991-2015 гг. в украинском обществе.

Ключевые слова: популизм, выборы, политическая партия, политический режим, демократия.

Kiyanka Iryna. "Pure populism" and elements of populism in the political life of Ukraine (1991 - 2015 years): Historical and political analysis

Updating populism in public space Ukraine has been associated with the emergence and growing influence of anti-(national democratic) movement that criticized the principles of the Soviet economic and political system, putting its goal of dismantling. Appealing to the public citizens urged to destroy this movement are "bearing support" the socialist system as "one party", state control of the media required to make the Constitution a reality guaranteed civil and political freedoms. However, were attacked and principles of the economic system - planned economy driven bureaucracy, state monopoly ownership of the means of production, business and ban the collective farm system in agriculture.

© КІЯНКА Ірина Богданівна – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук і філософії Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України

Populism has become an important feature not only presidential but also parliamentary campaigns in independent Ukraine, Ukrainian part of many governments, determined primarily pre-election motivation.

Key words: *populism, elections, political party, political regime, democracy.*

Актуалізація популізму у суспільно-політичному просторі України була пов'язана із виникненням та зростанням впливу антикомуністичного (націонал-демократичного) руху, який піддав критиці засади радянської економічної та політичної системи, поставивши своєю метою її демонтаж. Апелюючи до широкого загалу громадян, цей рух закликав знищити такі «несучі опори» соціалістичного ладу, як монопартійність, державний контроль над ЗМІ, вимагав зробити реальністю гарантовані конституцією громадянські та політичні свободи. Водночас були атаковані і засади економічної системи – планова економіка, керована бюрократією, монопольна державна власність на засоби виробництва, заборона підприємницької діяльності та колгоспний лад у сільському господарстві.

У пострадянський період в Україні ключовою державною посадою став пост президента. Хоча конституційна реформа 2004 р. помітно зменшила його вагу, зсунувши загальний й владний баланс у бік Верховної Ради, президентські вибори все одно залишилися головним полем політичних змагань, протистояння на якому завжди виявлялося найгострішим. Варто погодитися з Тарасом Кузьо, дослідником з Університету Торонто, який вказував на виразно популістську рису українських президентських кампаній 1994, 1999 та 2004 рр., а саме «маніхейське» розуміння політичного протистояння як боротьби добра і зла, правди і неправди, а не просто змагання різних пропозицій щодо реакції на певні соціально-економічні проблеми, різних варіантів розвитку суспільства.

Під час кожної з них виборча риторика ведучих кандидатів була просякнута попередженнями щодо жахливих наслідків можливої перемоги опонента. Так, на виборах 1994 р. Леонід Кучма одним з ключових положень своєї платформи зробив застереження щодо можливої насильницької українізації, націоналізму свого суперника, тодішнього президента Леоніда Кравчука, натомість останній намагався пов'язати з особою «червоного директора» Кучми загрозу незалежності України. У 1999 р. вже Л. Кучма у ході нової президентської кампанії використовував тему комуністичного реваншу та небезпеки

втрати незалежності у разі перемоги кандидата від Компартії П. Симоненка. Це дозволило йому у другому турі максимально мобілізувати голоси виборців Західної України, більшість яких не мала симпатій до чинного тоді президента, але голосувала за нього як за «менше зло».

«Маніхейське» сприйняття суспільством виборчих перегонів як битви світла і темряви виявилось особливо гострим під час президентської кампанії 2004 р., у ході якої головними суперниками стали В. Ющенко та В. Янукович. Сукупність тем, щодо яких у програмах та публічній діяльності кандидатів відбулося виразне розмежування (ставлення до радянського минулого, статус російської мови, вступ до НАТО тощо), зробила її вкрай гострою та емоційною. Сприяла цьому і відверта агітація на користь В. Януковича у російських ЗМІ, які тоді займали велику частину медійного простору України, і старанно зображували В. Ющенко націоналістом-радикалом.

При цьому щодо соціально-економічних питань програми головних кандидатів не являли собою значного контрасту, і не були, попри певні відмінні наголоси, втіленням різних ідеологічних засад. Основою політичного розколу та виборчого боротьби стали глибинні ціннісні, культурні (особливо мовні) відмінності між різними регіонами України, зумовлені специфікою їх історичного розвитку.

На нашу думку, непрагматичний, не пов'язаний прямо із соціально-економічними проблемами характер президентської кампанії 2004 р. логічним чином сприяв і її популістським рисам. Якщо для прибічників В. Ющенка можлива перемога В. Януковича, з його кримінальним минулим, очевидною неосвіченістю та чужістю українським культурним цінностям, здавалася ледь не екзистенціальною катастрофою, то для прибічників В. Януковича одним з головних мотивів його підтримки став страх перед «націоналістом» Ющенком, який не усували ані запевнення останнього у відсутності бажання утискати російську мову, ані російськомовність частини його «штабу». Зрештою, безсоромна спроба команди донецького кандидата здійснити махінації із підрахунком голосів на виборах викликала Помаранчеву революція, у ході якої двоколірний образ боротьби кандидатів у президенти сягнув свого апогею¹.

Президентські вибори 2010 р. стали значною мірою відтворенням тематичних ліній попередньої президентської кампанії, з тією різницею, що у «помаранчевому» таборі існував застарілий кон-

флікт між двома колишніми союзниками, і що головним кандидатом від прозахідних сил виявилася Ю. Тимошенко, а не діючий президент В. Ющенко, який катастрофічно втратив авторитет та підтримку громадян.

Попри те, що не соціально-економічні програми головних учасників усіх українських президентських кампаній зумовлювали їхню гостроту та визначали лінії протистояння, їх також слід згадати у контексті питання про популізм. Мабуть, можна вважати консенсусною думку спостерігачів та аналітиків, що всім їм завжди і у великих дозах був властивий популізм соціальний – намагання привернути симпатії виборців щедрими обіцянками, можливість виконання яких насправді була вельми сумнівною. За зауваженням Т. Кузьо, в Україні «виборчі програми мають мало цінності поза виборчими кампаніями, і тому заповнюються списком обіцянок, які зазвичай ігноруються після того, як президента чи парламент обрано».

Популістські обіцянки становили важливий елемент передвиборчих апеляцій президентської кампанії 2004 р., згодом – боротьби на парламентських виборах 2006 та 2007 рр. Приміром, у жовтні 2004 р., змагаючись за президентське крісло, тодішній прем'єр В. Янукович вольовим рішенням подвоїв зарплати і пенсії, попри відсутність належних бюджетних можливостей. У 2006 та наступні роки В. Ющенко на посаді президента завжди наголошував на необхідності підвищення соціальних стандартів, застерігав, що політика урядів В. Януковича призведе до скорочення пенсій, інших соціальних виплат, навіть ветував бюджет 2007 р. через те, що він нібито передбачав надто низькі пенсії. У 2008 р., у ході глобальної економічної кризи, тодішній голова секретаріату президента В. Балого погрожував меру Києва Л. Черновецькому за намагання останнього скоротити субсидії².

На піку дотеперішнього політичного впливу БЮТ та його лідера однією з тем політичних дискусій стали обіцянки Ю. Тимошенко компенсувати втрачені через економічний крах СРСР банківські вклади громадян України. Кошти на це мали надійти від перегляду результатів корупційної приватизації 1990-х та наступних років, повторного, але вже «чесного» продажу комерційно привабливих об'єктів державної власності. Такі обіцянки підтримувалися багатьма виборцями, попри практичну неможливість реальної компенсації, зрештою, той факт, що українська держава навряд чи повинна

була брати на себе відповідальність за усіма радянськими фінансовими зобов'язаннями. На загал вважаємо справедливою їх оцінку як популістських. Щоправда, уряду Ю. Тимошенко вдалося здійснити деякі виплати («Юліна тисяча»). Згодом це ж зробив і уряд В. Януковича, відтак викликавши на свою адресу звинувачення у політичному плагіаті.

Популізм став важливою рисою не лише президентських, але й парламентських кампаній у незалежній Україні, складовою діяльності багатьох українських урядів, зумовленою перш за все передвиборчою мотивацією.

Прикладом можуть бути дострокові парламентські вибори 2007 р., популістський вимір яких докладно проаналізував А. Романюк. Дослідник застосував запропонований ним набір індикаторів популізму (він наводився вище) для аналізу виборчих програм та практичної діяльності тих партій, які за підсумками цих виборів потрапили до Верховної Ради. Йшлося, як зазначив автор, не про вимірювання рівня популізму, але тільки про визначення наявності популізму у діяльності найбільших політичних акторів. Аналіз А. Романюка показав, що популізм був властивий усім п'яти переможцям – БЮТу, Партії Регіонів, НУНСу, Компартії та Блоку Литвина, при цьому – за переважною більшістю обраних дослідником критеріїв. Приміром, майже уся сукупність популістських рис була наявна у програмі ПР; лише індикатор «звернення до універсальних характеристик» – частково. Те саме можна було відзначити і у БЮТу, з тією поправкою, що тема протиставлення народу та еліти використовувалася ним, за оцінкою А. Романюка, частково³.

Також частково використав її і НУНС, так само як і звернення до універсальних характеристик. Стосовно Компартії, то для неї менш властивою виявилася апеляція до «усього народу», вочевидь, з огляду на самопозиціонування комуністів як партії «трудожущих», «робітництва» насамперед. Нарешті, Блок Литвина лише частково використовував дихотомічні оцінки суспільно-політичного життя, звернення до універсальних характеристик, а також звернення до усього народу. (Припускаємо, що це зумовила насамперед локалізація електорату цього політичного утворення у переважно сільських районах Житомирщини та Рівненської області, чії настрої та інтереси політики з Блоку Литвина мали враховувати найбільшою мірою)⁴.

Отже, популістські технології, насамперед доволі примітивний соціально-економічний популізм, від перших років новітнього незалежного політичного буття України стали важливим інструментом боротьби за підтримку виборців, який використовували практично усі значні політичні сили. Разом із цим, популістське розуміння політики як суперництва добра і зла найбільшою мірою виявилось властивим українським президентським виборам, особливо кампаніям 2004/2005 рр. та 2009/2010 рр. Почасти воно було також і характерною рисою боротьби на парламентських виборах⁵.

На нашу думку, нового, на додаток до названих, виміру, популізм набув в українській політиці 2010-х рр. Йдеться про поширення «чистого популізму», появу політичних гравців, які не лише використовували чи використовують популістські технології, але можуть бути визначені як популісти.

Найпомітнішим та найхарактернішим приладом цього «чистого популізму» є Радикальна партія О. Ляшка.

Її прямим попередником була Українська радикально-демократична партія, зареєстрована у вересні 2010 р. У серпні 2011 р. її очолив Олег Ляшко, після чого партія отримала свою теперішню назву. На той момент О. Ляшко був позафракційним депутатом парламенту. До Верховної Ради він потрапив за списком БЮТ, але у 2010 р. був зі скандалом виключений зі своєї фракції.

Спираючись на підтримку виборців переважно сільського одномандатного округу на рідній Чернігівщині, О. Ляшко на парламентських виборах 2012 р. став єдиним депутатом від «радикалів». Швидкому зростанню популярності РП та її лідера сприяла його гостра критика уряду Партії регіонів та президента В.Януковича, яка дуже часто мала відверто епатажний, навіть фарсовий характер. Напівкарикатурним, проте безперечно оригінальним символом свого «походу» проти влади за права «простих людей» О. Ляшко зробив вила. Наступний потужний поштовх посиленню впливу РП дала активна участь у Євромайдані, а незабаром після його перемоги – у показових «антисепаратистських акціях»⁶.

О. Ляшко відомий агресивністю, брутальністю багатьох своїх публічних акцій, навмисно грубими висловлюваннями на адресу політичних опонентів. У цьому зв'язку озвучувався погляд, що РП на початку являла собою провладний проект, справжньою метою якого була дискредитація тодішньої опозиції. В українських ЗМІ поширена

думка, що головним спонсором «радикалів» є Сергій Львович, один з українських олігархів, за Віктора Януковича голова президентської адміністрації. (Зрозуміло, що доказів цього не наводилося).

За справедливим, на нашу думку, визначенням автора видання «The Huffington Post», О. Ляшко «у багатьох відношеннях являє собою тип популіста класичного стилю». Як і багато інших класичних популістів, він старанно творить собі імідж «звичайної людини», свого хлопця, такого ж, як «інші люди», який, на відміну від політиків з істеблішменту, добре розуміє життя та проблеми «простих людей». Частиною іміджу став і показовий «мачізм». Попри численні викривальні спічі на адресу захланних олігархів, оглядачі відзначають вибірковість у ставлення «народного трибуна» до олігархічних інтересів. Втім, відповідні зв'язки у будь-якому разі залишаються ретельно прихованими від широкої публіки.

На західних спостерігачів негативне враження справляє зв'язок О. Ляшко з добровольчим батальйоном «Азов», під прапором якого зібралось чимало радикальних націоналістів, а також його демонстративні «затримання сепаратистів» у 2014 р. – які, за оцінкою правозахисників, здійснювалися поза рамками закону та більше нагадували «кіднепінг».

Яскравим, просто хрестоматійним прикладом популізму, сконцентрованого на 2 – 3 сторінках лаконічного тексту, є програма Радикальної партії. У ній знайшли втілення одразу декілька характерних популістських рис та ознак.

Перша з них – наявність низки дуже «радикальних» обіцянок/пропозицій, проте за повної відсутності пояснень, у який спосіб їх можна реалізувати. Це, наприклад, обіцянка, що держава виділить на медицину у 10 (!) разів більше коштів, ніж зараз. Звичайно, яким чином можна здійснити таке диво, у програмі не розповідається. Пропонується також вимагати списати 75 % зовнішніх кредитів України, бо «гроші у борг брали чиновники – казнокради». Зрозуміло, що реальні перспективи такого домагання, його можливі наслідки для стану українських фінансів, курсу національної валюти, у програмі «радикалів» не аналізуються навіть для годиться. Безперечним зразком соціального популізму є і їхня пропозиція визнати багатодітними та надати відповідну допомогу сім'ям із двома дітьми, жодними цифрами не підкріплена⁷.

Нереальні, якщо не небезпечні, пропозиції включені до програми РП і стосовно сфери національної безпеки. Таким є положення (щоправда, дещо розпливчате), що стосується ядерної зброї для нашої країни («Ми зробимо можливим повернення ядерного статусу України»). Для фахівців є очевидними численні технологічні труднощі та величезна потенційна вартість такого починання. Головне, проте – це неминуча категорично негативна реакція західних партнерів України у разі, якби Київ спробував набути ядерного статусу. До того ж, ядерна зброя у «гібридній війні» з великою ядерною державою була б швидше фактором ускладнення ситуації, а не стримування потенційного агресора. Безглузду, у кінцевому рахунку, але на дуже некритичний погляд деяких громадян «сильну» ідею О. Ляшко не раз озвучував у своїх виступах, таким чином завдаючи лише шкоди міжнародній репутації України⁸.

Інша показово-популістська риса програми партії О. Ляшка – кількаразове вказування на різних «ворогів», що стали причиною наших проблем. Вони постають у тексті у кількох різко негативних оціночних іпостасях. Це – «зрадники та крадії», від яких необхідно очищати владу, а також «внутрішні вороги», поплічники сепаратизму, яких треба знешкодити і покарати. Звичайно, це і «олігархи», які також можуть бути «ворогами»; вони мають доплатити за копіячану приватизацію у минулому, пропонується, крім того, накласти на них спеціальний кризовий податок. Поруч з'являється і тінь «чужого» («Заборонимо іноземцям розпоряджатися нашими чорноземами»). Ворогам, хоча і непрямо, протиставляються «справжні патріоти», зокрема, «безкомпромісні ветерани воєнних дій на Сході»⁹.

Присутня у програмі РП й улюблена популістами категорія «простих людей», критерій належності до яких ніяк не окреслюється. Можна, втім, припустити, що це чесні (ті, які не беруть хабарів) люди з низьким рівнем доходів. Щоправда, одну чітко визначену соціальну апеляцію програма радикалів містить – у ній декларується, що партія стане основним захисником інтересів села у парламенті¹⁰.

Поза названими конкретними ідеями – «цвяхами», програма РП має яскраво-декларативний характер, особливо стосовно економіки. Вона обіцяє відродження «якісного виробництва повного циклу», «просту і зрозумілу систему оподаткування» і т.д., проте не вказує на реальні шляхи такого відродження чи на конкретні способи ре-

формування податків. Так само переважно декларативними є позиції щодо політичної реформи, зокрема, щодо децентралізації влади. Остання мала б полягати у наданні «обраному голові громад» права «вільно приймати усі важливі для людей рішення – без ніяких вказівок з центру». Більшість податків пропонується залишати на місцях. Крім повної неконкретності запропонованої програмою рішення складного питання взаємодії місцевого самоврядування та державної влади, у цьому положенні впадає у вічі його типово популістська стилізація – «люди» протиставляються певному «іншому», у цьому разі «центру», який апріорно не на їхньому боці...

А. Романюк та інші автори (політологи) вказують також, що в Україні відбулася, почасти повторюючи аналогічні процеси в інших країнах, «картелізація» партійної системи, стрижнем якої стало тісне зближення, зрощування вищого керівництва партій з їхніми спонсорами. Йдеться не тільки про можливу персональну фінансову мотивацію партійних «босів», але насамперед про об'єктивну необхідність матеріального забезпечення діяльності партій, особливо дуже витратної участі у виборчих кампаніях, практично неможливу без підтримки з боку бізнесу, а відтак і про бажання останнього отримувати згодом відповідну компенсацію у вигляді потрібних рішень влади тощо.¹¹

Наслідком «картелізації» є зростання дистанції між лідерами партій та їх рядовими членами, між центральними та місцевими партійними організаціями. І хоча ці процеси мали, вочевидь, абсолютно не публічний характер, вони не залишилися цілком поза увагою суспільства, і не могли не вплинути на ставлення громадян до партійної системи, визнання ними зв'язку між інтересами партій та їхніми власними. Між тим недовіра до партій як політичного інституту логічним чином схиляє громадян до бажання розширити пряму демократію, яка, як здається, має дати «простим людям» можливість більше впливати на владні рішення. А як було показано вище, тенденція до певного протиставлення представницьких інститутів та прямого народоправства, на загал знаходиться у рідкісній популістських підходів.

Важливою рисою української партійної системи та політики загалом є також високий рівень персоналізації політичної діяльності, яка величезною мірою заступила чітку ідеологічну ідентифікацію політичних акторів. Протягом останнього десятиліття найвиразнішим прикладом цього можна вважати діяльність ВО «Батьківщина» (ко-

лись БЮТ), яка сприймається суспільством як партія свого лідера, ставлення до якого величезною мірою визначає і вплив цілої партії.

Підсумовуючи сказане, варто наголосити на наступному. Популізм став помітною рисою суспільно-політичного життя в Україні ще в останні роки її перебування у складі СРСР, у період так званої «перебудови». У цей час популістська, принаймні у певних аспектах, риторика слугувала інструментом боротьби національно-демократичного руху проти монополії комуністів на владу, радянської системи загалом.

Після здобуття незалежності у 1991 р., швидкого переходу до нових засад суспільного устрою, новопосталі українські політичні партії звернулися до стандартного набору ідеологій, що на той час давно ствердилися на Заході – у широкому діапазоні від комунізму, в Україні лише на позір пристосованого до вимог демократії, до консерватизму та правого радикалізму, а на маргінесі політичного життя навіть і фашизму. Для деяких партій (прикладом може бути СДПУ(о), які насправді являли собою політичний сегмент бізнес-груп (кланів), таке ідеологічне «оформлення» мало лише зовнішній характер, було способом подати себе громадянам у привабливий для них обгортці. У ситуації, коли основною характеристикою типового українського виборця стала бідність, яка об'єднувала більшість громадян, незалежно від їхньої освіти, професії та інших соціальних характеристик, саме популістські обіцянки виявилися одним з найбільш ефективних способів здобути підтримку значної частини електорату.

Таким чином, популізм не спонукає до спокійного незалежного аналізу. Він апелює до емоцій. Пропонує прості, майже магічні рішення, здатні відволікати від неприємної реальності.

1. Бурдяк В. Популізм – складова діяльності українських політичних партій / В. Бурдяк, Ю. Макар // Україна – Європа – Світ. Серія: Історія, міжнародні відносини. – Тернопіль, 2012. – Вип. 10. – С. 132 – 133.
2. Там само. – С. 120.
3. Романюк А. Популізм і розвиток партійної системи в Україні // Партійна система сучасної України: еволюція, тенденції та перспективи розвитку / Романюк А. : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 24 – 25 листопада 2011 р.). – К. : Інститут політичних та етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса, 2012. – С. 242 – 258.
4. Там само. – С. 253 – 254.
5. Там само. – С. 256.
6. Павленко І. Ідеологічні трансформації провідних політичних партій України / І. Павленко // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 1 (6). – С. 13.
7. Там само. – С. 12.
8. «Тектум». Оцінювання рівня популізму на парламентський виборач

2014 р. : Аналітичний звіт. – К., 2014. – 72 с. Дослідницька група виходила з розуміння популізму як «особливого типу політичної практики», яка репрезентує себе через конструювання у публічному мовленні/риториці образу «народу» як найвищої, «священної» цінності та тотальної спільності, і образу «не-народу» (влади, еліти, політиків), що є ворожим щодо цього народу. (С. 5). Йшлося, отже, про тлумачення популізму як, насамперед, специфічного дихотомічного дискурсивного стилю, ознаки якого у дослідженні відігравали роль критеріїв наявності популізму. **9.** Чернишов Р. Люди и вилы. Анализ предвыборного списка партии Олега Ляшко [Електронний ресурс] / Р. Чернишов. – Режим доступу : http://news.liga.net/articles/politics/3416556-luidi_i_vily... С. 1/5. **10.** Kozloff N. Welcome to Ukraine: The Wild West of Populist Politics [Електронний ресурс] / N. Kozloff. – Режим доступу : <http://www.huffingtonpost.com/nikolas-kozloff/welcome-to-> Р. 1/3. **11.** Kuzio T. Populism in Ukraine in Comparative European Context. – Association for the Study of Nationalities, Columbia University, 24 April, 2009. [Електронний ресурс] / Т. Kuzio. – Режим доступу : http://www.taraskuzio.net/.../Populism_Ukraine_Paper... – Р. 21.

Kiyanka Iryna. "Pure populism" and elements of populism in the political life of Ukraine (1991 - 2015 years): Historical and political analysis

Updating populism in public space Ukraine has been associated with the emergence and growing influence of anti-(national democratic) movement that criticized the principles of the Soviet economic and political system, putting its goal of dismantling. Appealing to the public citizens urged to destroy this movement are "bearing support" the socialist system as "one party", state control of the media required to make the Constitution a reality guaranteed civil and political freedoms. However, were attacked and principles of the economic system - planned economy driven bureaucracy, state monopoly ownership of the means of production, business and ban the collective farm system in agriculture.

Populism has become an important feature not only presidential but also parliamentary campaigns in independent Ukraine, Ukrainian part of many governments, determined primarily pre-election motivation.

After independence in 1991, a rapid transition to new principles of social organization, newly Ukrainian political parties appealed to the standard set of ideologies that time long ago affirmed in the West - in a wide range of Communism in Ukraine only in appearance adapted to the requirements of democracy to conservatism and right radicalism, and the margins of political life and even fascism.

Some parties (example is SDPU (o), which actually was the political segment of the business groups (clans), such ideological "design" was only external nature, was a way to present yourself to citizens in appealing to them wrapper. In a situation where the main characteristic of a typical Ukrainian voter was poverty, which united the majority of citizens, regardless of their education, profession and other social characteristics, namely populist promises were one of the most effective ways to gain the support of much of the electorate.

Key words: populism, elections, political party, political regime, democracy.